

H. Bock: Kreuterbuch, 1560, Von Alantwurzels.

Von Alantwurzels. Cap. LV.

Wir haben nun vil gewächß mit augen und gestirnten blümen underhanden gehabt, noch ist ein schöne zu gegen, welche blüm und wurtzel Mercurius dem Ulypi (wie ettlich vermeinen) soll angezeigt haben, damit er sich der zauberei von der Breckin Circe erledigt. So man aber den rechten Poeten Homerum besicht im zehenden buch Odyssee, da redt Ulysses also. Die wurtzel der edelen salben, so im Mercurius anzeigt hab, sei schwartz, und die blüm milchfarb, schwerlich zufinden, die Götter aber so sie kennen, haben sie Moly genent. Biß hieher Homerus, ob nun Alantwurtzel die selbig sei, geb ich zuermessen. (Homerus. Moly.)

Alantwurtzel ist ongefahrlich die gröst und schönst under den gestirnten blümen, ob wol sonst meht gestirnter funden werden, wollen wir doch jetzund der lieblichen wolriechenden Alantwurtzel gedencken, welche jre beste krafft (meins bedunckens) in der wurtzel hat, und das darumb, dieweil kraut, stengel, blümen unnd samen on geruch seind.

Dise wurtzel wann sie drei oder vier jar alt ist, facht sie an neben zincken zugewinnen, und

Van alantwortel. Kapittel 55.

We hebben nu veel gewassen met ogen en stervormige bloemen onderhanden gehad, noch is een mooie daarbij welke bloem en wortel Mercurius de Ulysseus (zoals ettelijke menen) zou aangetoond hebben daarmee hij zich de toverij van de kwade Circe kwijt raakte. Zo men echter de rechte poet Homerus beziet in tiende boek Odyssee daar spreekt Ulyssues also; De wortel van de edele zalf, zo hem Mercurius aangewezen heeft, is zwart en de bloem melk kleurig, slecht te vinden, de Goden echter zo ze die kennen hebben het Moly genoemd'. Tot hier Homerus en of nu de alantwortel diezelfde is geef ik te beoordelen.

Alantwortel is ongeveer de grootste en schoonste onder de stervormige bloemen en ofschoon andere meer gesternde gevonden worden willen we toch nu de lieflijke goed ruikende alantwortel gedenken welke zijn beste kracht (zoals ik denk) in de wortel heeft en dat daarom omdat kruid, stengel, bloemen en zaden zonder reuk zijn.

Deze wortel wanneer ze drie of vier jaar oud is vangt ze aan uitlopers te winnen en tenminste

zum wenigsten stopt sie jårlichs ein sonder aug, oder ne (L ij) [168] ben setzling, welche so sie von der mütter genommen, und fürter gesetzt, wachsen sie auff gleich dem Merrettich, der auch also von den obersten augen oder zincken gepflantz würt. Die Alantwurtzel hat der erden farb, dann wie der grund ist, also ist auch die eüsserst rind, dann rot braun farb, dann schwartz farb, aber jnwendig allzeit gantz weiß. Diser wurtzel thûn im Winter die Meüß gedrang, hülchen sie auß, entweders den hunger zû stillen, od andere hilff davon zûbegeren.

(Tempus.) Im ende des Aprillen stossen obgemelte åuglin an der hauptwurtzel, ein jedes seine spitzige eschenfarbe bletter, welche bletter so sie wol auff komme, vergleichen sie sich mit grösse und gestalte, dem grossen eschfarben Wullkraut. (Forma.) Unnd wa die recht hauptwurtzel von den meüsen und wûrmen nit verseret würt, stopt sie im Meien ein langen stengel, etwan dreier elen hoch, mit neben anhangende blettern, die ersten bei der erden fast breit, und lang, darnach je hóher am stengel, je kleiner, schmåler und spitzer, rings umb den runden stengel, gleichsam der selbig durch die bletter gezogen were, dann der stengel mit seinen blettern ist geschickt wasser zûhalten, wie die karten oder Weber distel. Am gypffel des stengels kommen die grossen schónen goldtgåle gestirnte blûmen, grósser dan die Johans blûmen oder Streichblûmen. So die blûmen außgeblûet haben, stehn die hatechte kópff mit jrem samen (welcher sich der Karten samen vergleicht) biß an den Herbst, darvon mag man auch junge Alantstócklin, wie von obgemelten neben åuglin zielen, welches ich auff beide seiten versücht, unnd war erfunden hab. Mógen in aller hand erdtrich auffwachsen, doch am liebsten in halb leimeten gårten unnd åckern. (Locus.) Auff ungebawten reihnen, doirnhecken unnd wisen, findt man sie selbs wachsen, [169] im Elsaß beim Kochersperg, im Westerich auff den drucknen wisen, unnd obs gårten, gewinnen selten blûmen, ursach das sie wie angezeigt, vom ungezifer im hertzen verletzt und außgehülscht werden.

Von den Namen.

Ich halt Alantwurtzel für das recht Elenion Dios. Wiewol ich etwan im argwon stunde mit dem gewächß Panax, Chyronium, darzû bewegt mich Apuleius cap.xcvj.der Ennulam auch also nennet. Aber wa man die geschriffte wol gegen einander helt, befindt sich das obgemelte

stoot ze jaarlijks een apart oog of [168] zijscheut welke zo ze van de moeder genomen en verder gezet groeien ze op gelijk de mierikswortel die ook also van de bovenste ogen of scheuten geplant wordt. De alantwortel heeft de aarden kleur, dan zoals de grond is also is ook de buitenste bast, dan rood bruin gekleurd, dan zwart gekleurd, maar inwendig altijd gans wit. Deze wortel doen in winter de muizen gedrang, hollen het uit of om de honger te stillen of andere hulp daarvan te begeren. In het eind van april stoten opgenoemde oogjes aan de hoofdwortel elke zijn spitse askleurige bladeren, welke bladeren zo ze goed opkomen vergelijken ze zich met grootte en gestalte het grote askleurige wolkruid. En als de echte hoofdwortel van de muizen en wormen niet bezeerd wordt stoot ze in mei een lange stengel, ongeveer een paar meter hoog met naast aanhangende bladeren, de eerste bij de aarde erg breed en lang, daarna hoe hoger aan stengel, hoe kleiner, smaller en spitzer, ringsom de ronde stengel, gelijk of diezelfde door de bladeren getrokken was, dan de stengel met zijn bladeren is geschikt water te behouden zoals de kaarden of wever distel. Aan top van de stengels komen die grote mooie goudgele stervormige bloemen, groter dan de margrietten of strijkbloemen. Zo de bloemen uitgebloeid zijn staan de harige koppen met hun zaden (welke zich de kaarden zaden vergelijken) tot aan de herfst en daarvan mag men ook jonge alant stekjes zoals van opgenoemde zijoogjes telen welke ik aan beide zijden verzocht en waar gevonden heb. Mogen in allerhande aardrijk opgroeien, toch aan liefste in half lijnmige tuinen en akkers. Op ongebouwde hoogtes, doornhagen en weiden vindt men ze zelf groeien, [169] in Elzas bij Kochersperg, in Westerich op de droge weiden en ooft tuinen, gewinnen zelden bloemen, oorzaak zoals aangezegd van ongedierte in hart gelet en uitgehold geworden.

Van de namen.

(**Inula helenium**) Ik hou de alantwortel voor de echte Elenion Dioscorides. Hoewel ik wat in argwaan stond met het gewas Panax, Chyronium, daartoe bewoog me Apuleius kapittel 96 die Ennulam ook also noemt. Maar

wurtzel mit jr gantzen gestalt, gûten geruch, scharpffen geschmack, farben unnd tugent, eigentlich das recht Elenion Dios.ist, welches er auch Symphyton, Persicam, Inulam campanam, Radicem medicam, Clegniam, Nectarium, Terminalium, Ideam Rubum, Verbascum, Jdeum Orestion, und Lenen nennet lib.j.cap.xxvij. Apuleius im gemelten cap.nent die wurtzel auch Centaurion, Helenam, und Hinnulam. Was kan man abermal under den namen zancken, das wortt Enula oder Hinnula ist auch ein gemeiner nam. Dann Apul.im.v.cap.nent sein Viperinam Hinnulam, und das grob Consolidam, Rusticam Enulam, cap.lix.also haben wir iij. Enulas in Apul.cap.v.lix et xcvi. Gleich wie mit dem wórtlin Centaurea, darvon droben in der Agley blûmen cap.xliij. Serapio nent Alant Jasim, und Zinziber de Sem cap.cccxxviij. Averrhois Alsaran. Die newen, als L. Phrysus nent sie Elnan, Rasin, Rasan, Jlsaram, Hilia, Humileta. Mit den namen Diosc.geht es auch also zû, er nent Inulam auch Verbascum, wiewol er ein eigen caput von Verbasco schreibt lib.iiij.cap.xcix.er nent sie auch Persicam, und gleich darnach im cxlvj.cap.lib.j.nent er baumnup Persicas. (Verbascum:) Debgleichen spricht er die Griechen nennen den baum Perseam auch Persicam lib.j.cap.cl. Also haben wir Persicam radicem, Persicas nucs, unnd Persicam arborem. Also haben wir auch iiij. Symphyta, die jetzige wurtzel, das Süpholtz, lib.iiij.cap.v.unnd die zwei kreütter lib.iiij.cap.v.et vj. Item iij. Medicas, Alantwurtzel, das Medicam herbam, lib.ij.cap.cxxxvj.und das Medion, lib.iiij.cap.xx. Item iij. Idea, dise wurtzel, und nachmals ein sonder caput von der wurtzel Idea, lib.iiij.cap.xliij.welche Plin.herbam Jdeam nent, unnd den Rubum Jdeum, lib.iiij.cap.cxxxvj. Dios.nent Alantwurtzel auch Nectaream, welchs vom wórtlin Nectar herkompt, und den Alant wein nent er selbs vinum Nectarium lib.v.cap.xl. Vom wein Nectarites schreibt Plinius lib.xiiij.cap.xvj. (Vinum Nectarion.)

Von der Krafft und Würckung.

An disem gewächß braucht man allein die wurtzel, das kraut selten. Und ist dise wurtzel warmer feüchter natur, wie Serapio auß Galenus bewært. Mag in leib und ausserhalb genützt werden. (Kalten magen. Enge brust.)

Innerlich.

waar men de schriften goed tegen elkaar houdt bevindt zich dat opgenoemde wortel met zijn ganse gestalte, goede reuk, scherpe smaak, kleur en deugd eigenlijk de echte Elenion Dioscorides is welke hij ook Symphyton, Persicam, Inulam campanam, Radicem medicam, Clegniam, Nectarium, Terminalium, Ideam Rubum, Verbascum, Ideum Orestion en Lenen noemt, libro 1 kapittel 27. Apuleius in gemelde kapittel noemt de wortel ook Centaurion, Helenam en Hinnulam. Wat kan men weer over de namen twisten, dat woord Enula of Hinnula is ook een gewone naam. Dan Apuleius in 5de kapittel noemt zijn Viperinam Hinnulam en de grote Consolidam, Rusticam Enulam, kapittel 59, alzo hebben we er 3. Enulas in Apuleius kapittel 5, 59 en 96. Gelijk zoals met het woordje Centaurea waarvan boven in de akelei bloemen kapittel 42. Serapio noemt alant Jasim en Zinziber de Sem kapittel 328. Averrhois Alsaran. De nieuwen zoals L. Phrysus noemt het Elnan, Rasin, Rasan, Jlsaram, Hilia en Humileta. Met de namen van Dioscorides gaat het ook alzo toe, hij noemt Inulam ook Verbascum, hoewel hij een eigen kapittel van Verbascum schrijft, libro 4 kapittel 99, hij noemt het ook Persicam en gelijk daarna in 146ste kapittel libro 1 noemt hij de walnoot Persicas.

Desgelijks spreekt hij, de Grieken noemen de boom Perseam ook Persicam, libro 1 kapittel 150. Alzo hebben we Persicam radicem, Persicas nucs en Persicam arborem. Alzo hebben we ook 4 Symphyta, de huidige wortel, dat zoethout, libro 3 kapittel 5 en die twee kruiden libro 4 kapittel 5 en 6. Item 3 Medicas, alantwortel, dat Medicam herbam libro 2 kapittel 136 en dat Medion, libro 4 kapittel 20. Item 3 Idea, deze wortel en later een bijzonder kapittel van de wortel Idea, libro 4 kapittel 42 welke Plinius herbam Ideam noemt en de Rubus Ideum, libro 4 kapittel 36. Dioscorides noemt alantwortel ook Nectaream welke van woordje Nectar komt en de alant wijn noemt hij zelf vinum Nectarium, libro 5 kapittel 40. Van wijn Nectarites schrijft Plinius libro 14 kapittel 16.

Van de kracht en werking.

Van dit gewas gebruikt men alleen de wortel, dat kruid zelden. En is deze wortel warme vochtige natuur zoals Serapio uit Galenus

Alant wurtzel ist ein kóstlich artznei zů den Engbtüstigen, und die ein kalten magen haben.

(L iij) [170]

Ein wein im Herbst uber dise wurtzel verjaren, und stáhts gedruncken, ist gůt für das keichen, für den hůsten, für blůtspewen, unnd seiten stechen, fůrt auß den stein, aller hand giff, und der frawen blódigkeit. Solche tugent hat auch das gebrant wasser von Alantwurtzel, und ist das wasser ein sonderliche sterckung, zů dem blóden undawigen magen. (Keichen. Hůsten, Blůt spewen. Stechen. Stein.)

Dise wurtzel wann sie noch grůn ist, mag sie eingebeipt werden, wie der Calmus und Jngwer. Das pulver von der gedórtten Alantwurtz mit zucker od honig vermischet zů einem Lohoc oder Latwergen, ist ein gebenedeite artznei für das keichen, und zehen hůsten. Dann dise latwerg zertheilt den koder, unnd macht aufwerffen, heilet (also gebraucht) jnnerliche geschwer der lungen, der můtter und anderer glider. (Jnnerliche geschwár.)

Eůsserlich.

Eyn pflaster auß der grůnen Alantwurtzel gemacht und auffgelegt, heilet alle giftige bip der hund und schlangen. Legt auch nider die grob geschwulst des heimlichen orts, frawen und mannen. (Hunds,bip. Geschwulst.)

Die bletter in wein gesotten unnd uber das glider wee geschlagen, miltet den schmerzen, sonderlich das hůfftwee, Jschas. (Hůfftwee.)

beweert. Mag in lijf en aan de buitenkant genuttigd worden.

Innerlijk.

Alant wortel is een kostelijke artsenij tot de astma en die een koude maag hebben. [170]

Een wijn in herfst over deze wortel laten verjaren en steeds gedronken is goed voor dat kuchen, voor het hoesten, voor bloed spuwen en zijde steken, voert uit de steen, aller hand gif en de vrouwen bloederigheid. Zulke deugd heeft ook dat gebrande water van alantwortel en is dat water een bijzondere versterking tot de blote magen die niet verteren kunnen.

Deze wortel als ze noch groen is mag ze ingeweekt worden zoals de kalmoes en gember. Dat poeder van het gedroogde alant kruid met suiker of honing vermengt tot een lohoc of likkepot is een gebenedijde artsenij voor dat kuchen en taaie hoesten. Dan deze likkepot verdeelt de bitterheid en maakt uitwerpen, heelt (alzo gebruikt) innerlijke zweren van de longen, de baarmoeder en andere leden.

Uiterlijk.

Een pleister uit de groene alantwortel gemaakt en opgelegd heelt alle giftige beet van de hond en slangen. Legt ook neer de grote zwellingen aan heimelijke oorden, vrouwen en mannen.

De bladeren in wijn gekookt en over de ledenpijn geslagen mildert de smarten, vooral de voetenpijn, Ischias.

Dodonaeus;

Van Alant wortel kap. XIII.

Vorm.

Helenium of alant wortel.

(Inula helenium)

Alantwortel heeft grote, brede en zachte bladeren net als de bladeren van wit wolkruid, maar groter. Daartussen groeit een dikke, behaarde en lange steel die vaak meer dan een lange mans lengte hoog is en met gelijke maar wat kleinere bladeren bekleed. Daarop aan het topje groeien mooie, grote, gele, sterachtige bloemen die van vorm op de bloemen van vokelaar lijken, maar veel groter en vrijwel een handpalm groot zijn. Als ze vergaan dan veranderen ze in witte, wolachtige haartjes, waar het zaad aanhangt dat door de wind weg vliegt, net als het zaad van een distel. De wortel is groot en dik en met aangroeiende andere kleine worteltjes en met een dikke schors bedekt is. Van buiten is die bruin en aardkleurig en van binnen meestal witachtig, als het nog vers is niet zo sterk van reuk of van smaak, maar als het droog is heel sterk en aromatisch en heeft een vette olieachtige vettigheid in zich.

2 De andere Helenium, waar Dioscorides noch van schrijft, is niet bekend en die heeft tere takjes die langs de aarde kruipen en met kleine bladertjes als linzen bekleed zijn. De wortel is witachtig, vingers

dik, van boven breed en van onder smal.

Plaats.

Alantwortel groeit graag in de dalen van de hoge landen bij de beemden en lage, vochtige plaatsen, het wordt ook soms op droge schaduwachtige plaatsen en in de bossen gevonden. Het is in Brabant en Vlaanderen zeer gewoon en overal bekend.

Tijd.

Alantwortel bloeit in juni en in augustus en in september is het zaad rijp. Op het einde van de herfstmaand als de stelen en bladeren vergaan zijn dan is het de beste tijd om de wortels te verzamelen.

Naam.

Dit kruid heet in Grieks Helenion. In Latijn Inula en, als Apuleius schrijft, Inula campana, door sommige Panaces Chironion of Panaces Centaurion. In de apotheken Enula campana. In Hoogduits Alantwurtz. Hier te lande alantwortel en galant wortel. In Frans enulle campane.

Natuur.

De alantwortel die noch vers is heeft een overvloedige vochtigheid bij zich die eerst uitgedroogd moet worden eer het nuttig of geschikt is. En als het gedroogd is dan is het warm tot in de derde graad en droog tot in de tweede.

Kracht en Werking.

De alantwortel die gekookt wordt en gedronken lost de urine en verwekt de menstruatie bij de vrouwen, het is goed voor diegene die van binnen geborsten of gekwetst zijn en die enig lid verkrompen of gespannen hebben.

Diezelfde wortel die met honing vermengd is en waarvan gelikt wordt zuivert de borst, laat de taaie fluimen rijpen en rijzen en is zeer goed tegen de hoest en korthed van adem.

De gepoederde alantwortel is goed als je het drinkt tegen de beten en steken van de venijnige gedierten en tegen de winden en opblazingen binnen het lichaam.

De gekonfijte alantwortel is goed en geschikt voor de maag en laat de spijsen verteren.

Als de bladeren met wijn gekookt worden verzacht het de pijn en smart in de heup die men reuma noemt als je het daarop legt.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>